

Knallarnas öden i Ås

Tore Österhag forskar vidare kring resandebönder i konkurs

En gång var de storknallar som väckte beundran och respekt i bygden. Så gick något snett, de gjorde konkurs och i spåren av detta följde självmord, bedrägerier och bestialiska mord.

HISTORIA. Forskaren Tore Österhag i Borås har nu ur riks- och landsarkiv grävt fram okänt material om dessa människors olycksöden.

Tore Österhag har blivit känd för sin forskning om resandebönderna, storknallarna, som vid sidan om sina jordbruk åkte land och rike runt och sålde på marknader.

Han utgick från de tio socknar som bildar Ås härad och resultatet blev boken *Handlarna från Härna* som nu är i det närmaste slutsåld.

Men Tore Österhag vilar inte på hanen, utan har sedan två år gett sig i kast med en ny forskningsuppgift, även denna kretsar kring resandebönderna i Ås.

Men där slutar jämförelsen, för i Tore Österhags nya forskning handlar det om olycksbarnen.

Handlarna som misslyckades i sina affärer och gjorde konkurs, ofta med en oerhörd tragedi för sig själva och familjen.

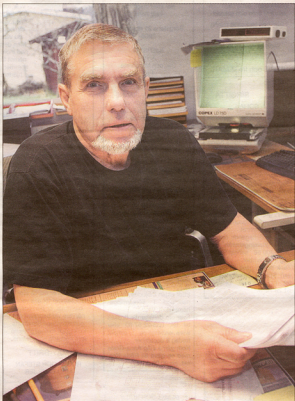
– De flesta fick lämna sina gårdar och sluta med handeln, de hamnade på små torp, där de fick slita för brodfödan, säger Tore Österhag.

Hur det gick för dessa människor och deras ättlingar, är vad Tore Österhag nu gräver fram ur arkivens domböcker och kyrkoakter.

Gjorde nya affärer

Stundtals är det en nästan kuslig läsning, fast det finns skillnader i hur de konkursdrabbade hanterade sin situation.

– Från exempelvis Rångedala blev konsekvenserna av konkursen stora för de inblandade, de miste sina hemman och kom nästan aldrig tillbaka igen.

Efter framgångarna med boken *Handlarna i Härna*, har Tore Österhag forskat vidare i gårdarhandels olycksöden, de storknallar som gjorde konkurs.

FORO: JAN PETERSSON

Vid andra konkurser i Torarp kan man nästan ana ett mönster som vi känner igen från våra dagar. Handlarna kursade för att några år senare glatt komma igen med nya affärer och krascher.

– När jag tittade på några som gjort konkurs på 1850-talet fann jag att samma handlare gjort flera konkurser tidigare på 1820- och 1830-talet.

Uppenbarligen hade inte

misslyckandet tidigare stöt dem så mycket, eller hindrat dem från att göra nya affärer.

– Annars var det svårt för en handlare att göra konkurs. Hans förtroendekapital var förbrukat och han fick inga nya lån.

Eldade upp gården

Vad detta kunde leda till visar några förfärliga exempel från Rångedala, där store-

handlare efter konkurser miste allt med förödande resultat. Tore berättar om storhandlaren Sven Persson, som var rik och aktad och hade offentliga uppdrag, men som kom på obestånd efter en rad misslyckade affärer.

– Han eldade upp sina två gårdar som var högt försäkrade, men blev aldrig överbevisad om brottet.

– Man söp sonen full och

denne erkände att han tänt på den ena ladugården, men väl inför tinget tog han tillbaka allt.

Sven Persson klarade sig rättsligt, men avled och efter hans död gjorde dödsboet konkurs.

Många konkurser

De domböcker och andra akter som Tore Österhag har gått igenom sträcker sig från 1800-talets första decennium fram till senare hälften av århundradet.

– Men i början av seklet var konkurserna få, men de ökade kraftigt fram mot 1840-talet.

Tore har funnit över 300 registrerade konkurser, vilket utgör tio procent av affärsidkarna.

Den underliggande orsaken har inte Tore Österhag börjat forska i ännu, men krisären spelade säkert en stor roll.

– Kristiden slog hårt mot städernas befolkning och det var främst i städerna dessa resandebönder sålde sina varor.

– Men också här skiljer sig socknarna åt, vissa hade två till tre mål, andra upp till sex vid ett ting.

De socknar Tore kartlagt och redovisar i ett flera tusen sidor omfattande material är Rångedala, Brämuhult, Gingri, Toarp, Aspered, Varnum, Södra Ving, Härna, Fänneslunda, Grovare och Tärby, alla belägna i Ås härad.

Tore Österhag är ingalunda färdig, arbete återstår och och när det blir en bok vet han inte i dagsläget.

– Jag är ju ingen ungdom, men andra kan ta vid om något skulle inträffa. Hela materialet ligger ju här färdigt. ■

Lennart Wiel-Hagberg
lennart.wiel-hagberg@bt.se
033-700 07 02

Fotnot: På söndag publicerar BT en essä av Tore Österhag som handlar om ett dräp i Gretaöda by i Rångedala på luckavällen för jänmet 190 år sedan.